

Γιλγαμές

Οι ἀπαρχές τῆς σουμερο-βαβυλωνιακῆς ἐποποιίας

Στή χώρα τή μεταξύ τῶν δύο ποταμῶν Τίγρη καὶ Εὐφράτη, πού οἱ ἀρχαῖοι μας πρόγονοι εἶχαν δονομάσει Μεσοποταμία, σ' αὐτήν τή χώρα, ἀνθίσε ἔνας πανάρχαιος πολιτισμός πρίν ἀπό 4.500 και πλέον χρόνια, γνωστός ως σουμεριακός. Οι Σουμέριοι, ἥδη στήν 3η π.Χ. χιλιετία, εἶχαν ίδρυσει μικρά βασίλεια (πόλεις-κράτη) και ἔθεσαν τή βάση τοῦ ὄντικου και πνευματικοῦ πολιτισμοῦ τῆς ἀνθρωπότητας. Ἀνακάλυψαν τή γεωργία, τήν κτηνοτροφία, τά ἐργαλεῖα, τόν τροχό, τή γραφή, τούς θρησκευτικούς μύθους κ.λπ.

‘Η ἴστορία τῶν βασιλιάδων τους, πού ἀναδύεται μέσα ἀπό μύθους καὶ θρύλους, φαίνεται ἀρκετά δύσκολο νά ἀπομυθοποιηθεῖ καὶ νά ἀποκαλυφθεῖ ἔτσι δικρυμμένος ἴστορικός πυρήνας.

‘Ωστόσο, ἐκεῖνο πού θέλγει τό σύγχρονο ἀναγνώστη εἶναι ἡ φιλολογία τῶν Σουμερίων πού ἔγινε πλατύτερα γνωστή ἀπό τή λογοτεχνία τῶν συνεχιστῶν τοῦ πολιτισμοῦ τους, τῶν Ἀσσυρο-βαβυλωνίων. Τό περιφημότερο και ἀρχαιότερο ἔργο τῆς σουμερο-βαβυλωνιακῆς φιλολογικῆς παραγωγῆς μπορεῖ νά θεωρηθεῖ τό ἔπος τοῦ Γιλγαμές. Μιά γιγαντιαία ἐποποιία πού διασώθηκε ἀποσπασματικά σέ διάφορα κείμενα, ἐκδόσεις και γλῶσσες (χουρριτική, χιττιτική, αἰγυπτιακή), ἀλλά μᾶς

ἔγινε πλατύτερα γνωστή ἀπ' τήν ἀνάκαλυψη δώδεκα ἐνεπίγραφων πινακίδων στά μέσα τοῦ 19ου ἡαιώνα, κατά τίς ἀνασκαφές τῆς Νινευί, στήν περίφημη βιβλιοθήκη του ἀρχαιόφιλου βασιλιᾶ της Ἀσσούρμπανιπάλ (Σαρδανάπαλου)¹.

Τό κείμενο εἶναι γραμμένο σέ πινακίδες ἀπό ἄργιλο μέ 300 περίπου στίχους ἡ καθεμιά, στήν ἀκκαδική γλώσσα καί σέ σφηνοειδή γραφή. Παρά τά κενά καί τίς ἐλλείψεις του, οἱ εἰδικοί μετά ἀπό μακρόχρονη καί ἐπίπονη ἀποκρυπτογράφηση κατόρθωσαν νά τό ἀποκαταστήσουν στά οὐσιώδη σημεῖα του, καί νά συλλάβουν τό νόημα τῆς ἐποποιίας πού ἀρχικά θά πρέπει νά ἀποτελοῦνταν ἀπό 3.500 στίχους (S.N. Kramer). Ἀτυχῶς, μᾶς εἶναι ἄγνωστος μέχρι σήμερα δ συγγραφέας τῆς ὀρχαιότερης αὐτῆς ἐπικῆς ποίησης τοῦ κόσμου, πού ἡ πρώτη σύνθεση-καταγραφή της πρέπει νά ἀναχθεῖ στίς ὀρχές τῆς 2ης π.Χ. χιλιετίας (ἐποχή Χαμμουραμπί) μέ ὑλικό, βέβαια, τό δρχαιότερο «φολκλόρ» τῶν σουμεριακῶν μύθων.

* * *

‘Υπῆρξε ὅμως πράγματι ὁ Γίλγαμές; Καί ποιός ἦταν ἂν ὑπῆρξε; ‘Ο Γίλγαμές πρέπει νά ἦταν ἱστορικό πρόσωπο. Σύμφωνα μέ τά ἱστορικά στοιχεῖα πού ἔχουν συγκεντρωθεῖ, μπορεῖ νά θεωρηθεῖ διάδοχος τοῦ Σουμέριου Ντουμουζί, στό θρόνο τῆς Ούρούκ ἡ Ούριχ, πέμπτος βασιλιάς μετά τόν Κατακλυσμό πού ἔλαβε χώρα στήν 3η χιλιετία π.Χ., καί πού ἔγινε περίφημος γιά τή γενναιότητα καί τά ἀνδραγαθήματά του². ‘Η μυθοπλασία, ὅμως, μέ τή γόνιμη φαντασία δέν ἄργησε νά τοῦ προσθέσει χίλια δυό ἄλλα στοιχεῖα, κι ἔτσι δημιουργήθηκε, σιγά σιγά, δ κύκλος τῶν ἐπεισοδίων πού ἀποτέλεσαν τό περιεχόμενο τοῦ ὅμωνυμου ἔπους. Τοῦ ἔπους, πού πίσω ἀπ' τά ἀνδραγαθήματα τοῦ ἥρωα κρύβει τήν ἀγωνιώδη ἀναζήτηση ἀπάντησης σ' ἔνα βασανιστικό ἐρώτημα: Τό ἐρώτημα τοῦ θα-

νάτου καί τοῦ μυστικοῦ τῆς ἀθανασίας. 'Η ἐποποιία τοῦ Πιλγαμές, γράφει ὁ Γάλλος 'Ανατολιστής -'Ασσυριολόγος Ζάν Μποτερό, εἶναι πρίν ἀπ' ὅλα τό δράμα τῆς ἀνθρώπινης κατάστασης, πού προσωποποιεῖται ἀπό τό γέρο βασιλιά τῆς Οὐρούκ μέ τὴν περιπέτειά του, τά δνειρά του, τίς ἐλπίδες του, τά βάσανά του καί στο τέλος τὴν καρτερική ἀποτυχία του.

Τό ἔπος, λοιπόν, παρουσιάζει ἴδιαίτερο ἐνδιαφέρον, ὅχι μόνον γιατί εἶναι τό ἀρχαιότερο –προηγεῖται κατά χίλια πεντακόσια χρόνια ἀπό τά δημητρικά–, ἀλλά γιατί περιέχει μιά ἱστορία πού εἶναι δεῖγμα καθαρῆς περιπέτειας ἡθικῆς καί τραγωδίας. Καί ὁ ἥρωας του εἶναι ὁ πρῶτος γνωστός τραγικός ἥρωας, πού προσπαθεῖ ν' ἀποφύγει τό θάνατο, τὴν ἀνθρώπινη μοίρα.

Οἱ καλύτερες μεταφράσεις του ἔπους θεωροῦνται σήμερα τοῦ Κάμπελ Τόμσον (1930) καί τοῦ E.A. Σπάιζερ (1955) στήν ἀγγλική³, τοῦ Albert Schott στή γερμανική⁴ καί ἡ πρόσφατη (1989) τοῦ S. Dalley. Στή γλώσσα μας, μέχρι πρότινος εἶχαμε μόνο τὴν ποιητική ἀνάπλαση τοῦ Π. Λεκατσᾶ⁵ καί μιάν ἀποσπασματική μετάφραση ἀπό τὸν Ἀρη Δικταῖο⁶. Πρόσφατα, δημως, ἀποκτήσαμε δύο ἀξιόλογες μεταφράσεις: μία τοῦ K. Σάνταρς (K.N. Sandars), «Τό ἔπος τοῦ Γιλγαμές» (1977), μέ ώραια καί πλούσια εἰσαγωγή, καί μία τοῦ S. Σκαρτσῆ, «Κείμενα τῆς Ἑγγύς 'Ανατολῆς» (1989), μέ ἐνδιαφέρουσες σημειώσεις, πού στηρίζεται στή μετάφραση τοῦ K. Σάνταρς⁷.

* * *

Τό περιεχόμενο τοῦ πλατύτατου καί ἐκτενέστατου αὐτοῦ γοητευτικοῦ ἔπους ἐν συντομίᾳ ἔχει ὡς ἔξῆς:

Στήν πόλη Οὐρούκ, ὁ ὅμορφος καί δυνατός βασιλιάς Γιλγαμές –ο δόποῖος κατά τά δύο τρίτα ἦταν θεός καί κατά τό ὑπόλοιπο ἄνθρωπος–, μεθυσμένος ἀπ' τό κρασί τῆς δύναμης, βασιλεύ-

ει δεσποτικά. Δέν άφηνε σέ ήσυχία καμιά οίκογένεια, γιό στόν πατέρα του, κόρη στούς γονεῖς της, σύζυγο στόν ἄντρα της.

«Κανείς δέ μπορεῖ νά τόν παραβγεῖ στό γιγάντιο κορμί του.
Τά εἶδε δλα, ἀκόμη και ὡς τίς ἄκρες τῆς γῆς
τά ὑπέφερε δλα και ἔμαθε νά τά γνωρίζει δλα.
Κατέχει δλα τά μυστικά μέ τή σοφία του.
Βλέπει αὐτό πού εἶναι κρυμμένο,
αὐτό πού εἶναι σκεπασμένο τό ἀποκαλύπτει...»

Στενοχωρημένοι οι κάτοικοι τῆς Οὐρούκ, παραπονοῦνται στούς θεούς γιά τή συμπεριφορά του, και ή θεά Ἰστάρ ζητάει ἀπό τή θεά-μητέρα τοῦ Γιλγαμές, τήν Ἀρουλού, νά πλάσει ἄλλον γιό, ὅμοιο μέ τόν Γιλγαμές, γιά νά τόν ἀπασχολεῖ κοί νά ἡσυχάσουν ἔτσι οί κάτοικοι τῆς πόλης. 'Η θεά «βούτηξε μέσα στό νερό τά χέρια της και χούφτωσε πηλό, τόν ἄφησε νά πέσει στόν ἀγριότοπο και ἔτσι πλάστηκε ὁ ἄγριος Ἐνγκιντού (πλάσμα τοῦ Ἐνκί). 'Ο Ἐνγκιντού εἶναι ἔνας ἄνθρωπος πού προτιμᾶ τή ζωή μέ τά ἄγρια ζῶα, ἔχει τή δύναμη κάπρου, χαίτη λέοντος και τή γρηγοράδα πουλιοῦ. 'Ο Γιλγαμές, μόλις πληροφορεῖται τήν ὑπαρξή του ἀπό ἔναν κυνηγό, γιά νά τραβήξει τήν προσοχή τοῦ Ἐνγκιντού και νά τόν φέρει κοντά του, στέλνει τήν ἱερόδουλο Λασίβια (=λάγνα γυναικά) γιά νά τόν δελεάσει, νά τόν ἐξημερώσει και νά τόν ἀποσπάσει ἀπ' τή ζωή του μέ τ' ἄγρια ζῶα. 'Η γυναικεία πρόκληση δέν άφηνε ἀσυγκίνητο τόν Ἐνγκιντού, δ ὅποῖος παρασύρεται ἀπό τά κάλλη τῆς ἱέρειας τοῦ ἔρωτα. 'Άλλα μετά ἀπό πέντε μέρες και νύχτες ἥδονῆς, ὅταν θέλησε νά ἐπικοινωνήσει μέ τά ζῶα, βλέπει ὅτι αὐτά τόν ἀποφεύγονταν. 'Η ἱερόδουλος τόν προτρέπει νά ἀναμετρηθεῖ μέ τόν Γιλγαμές.

«— Γιατί ἐσύ πού εἶσαι ὑπερήφανος σά θεός, θές νά τρέχεις μέ τά ζῶα; »Ελα μαζί μου, θά σέ διδηγήσω στήν Οὐρούκ, ὅπου

μένει δὲ Γιλγαμές, καὶ σάν ἄγριος ταῦρος διαφεντεύει τούς ἀνθρώπους τῆς».

‘Ο ‘Ενγκιντού ἀκολουθεῖ τὴ γυναικα «ώς βοῦς ἐπὶ σφαγήν». Εἶναι ἔτοιμος νά ὀναμετρηθεῖ μέ τόν Γιλγαμές καὶ νά τόν συντρίψει.

Οἱ δύο ἥρωες σά συναντήθηκαν,

«Χύμηξαν δὲ ἔνας στόν ἄλλον
καὶ ἅρχισαν νά παλεύουν μανιωδῶς.»

‘Αργότερα, δύως, δύπως μᾶς λέει ἡ ἀφήγηση, φιλήθηκαν καὶ φιλιώθηκαν. Ἔγιναν μάλιστα ἀχώριστοι φίλοι. Μαζί ἐπιδόθηκαν σέ πολλές ἐκστρατείες, κατακτήσεις καὶ κατορθώματα⁸. Κατευθύνθηκαν πρός τό ‘Αμανού καὶ τό Λίβανο, φτάνοντας σ’ ἔνα μυστηριώδες «δάσος τῶν κέδρων» πού φύλαγε δ φοβερός γίγαντας Χονμπαμά, δ δαίμονας τοῦ κακοῦ. Οἱ δύο ἥρωες, δύως, τόν ἔξουδετέρωσαν καὶ τελικά τόν σκότωσαν. Ἔτσι, διαπράττουν τό πρῶτο τους λάθος. Ἐκεῖ πού τά πράγματα πήγαιναν καλά γιά τούς δύο φίλους, ἡ ἀκόρεστη καὶ φιλήδονη θεά ‘Ιστάρ ἐρωτεύεται τόν Γιλγαμές καὶ τοῦ προτείνει νά γίνει ἐραστής της.

«Ἐλα Γιλγαμές νά γίνεις ἄντρας μου.
Χάρισέ μου τήν ἀγάπη σου
γίνε ἄντρας μου κι ἐγώ γυναικα σου.
Θά σέ βάλω μέσα σ’ ἔνα ἄρμα
ἀπό λαζουρίτη καὶ χρυσό, μέ χρυσές ρόδες...
“Ολοι οἱ λαοί
θ’ ἀγκαλιάσουν τά πόδια σου
βασιλιάδες θά γονυκλιτήσουν μπροστά σου....»

‘Ο Γιλγαμές, δημως, ἀποκρούει τίς προτάσεις τῆς θεᾶς μέ περιφρονητικό τρόπο, ὑπενθυμίζοντάς της τήν «ἀστατη καρδιά της» καὶ τήν τύχη τῶν διαφόρων ἐραστῶν της, ὅπως τοῦ Ταμούζ.

Χολωμένη ἡ θεά, ζητάει ἀπό τό θεό ’Ανού, «βασιλιά τῶν θεῶν», νά πλάσει ἔνα ἄγριο θηρίο, ἔνα βόνασο, γιά νά φονεύσει τόν Γιλγαμές. ‘Ο ’Ανού ἀρνεῖται, ἀλλά στήν ἐπιμονή τῆς ’Ιστάρ καὶ στήν ὀπειλή της, ὅτι θά σταματήσει τόν πόθο τοῦ ἔρωτα καὶ θά καταστρέψει καθετί πού ἔχει ζωή στή γη, δ ’Ανού κάμπτεται, καὶ δημιουργεῖ ἔναν «Οὐράνιο γιγάντιο ταῦρο».

“Ομως δ Γιλγαμές, μέ τή βοήθεια τοῦ ’Ενγκιντού, τόν φονεύει. Οἱ ἥρωες μεθοῦν ἀπό τή νίκη τους! ‘Ο ’Ενγκιντού πετάει προκλητικά στό πρόσωπο τῆς ’Ιστάρ ἔνα κομμάτι ἀπό τά πόδια του θηρίου, διαπράττοντας ἔτσι τό ἀσυγχώρητο διμάρτημα, τήν «ὕβρι ἐναντίον τῶν θεῶν». Ἔτσι ἀρχίζει καὶ ἡ ὀντίστροφη μέτρηση γιά τή δύναμη καὶ τή δόξα τῶν δύο φίλων, πού ἡ ἀφήγησή της περιέχεται στά ἐπόμενα ἔξι ἀσματα. Τό πρῶτο πλῆγμα γιά τόν πανευτυχή Γιλγαμές ἔρχεται ὅταν τό συμβούλιο τῶν θεῶν ἀποφασίζει τό θάνατο τοῦ ἀγαπημένου του φίλουν. ‘Ο ’Ενγκιντού ἀρρωσταίνει ξαφνικά καὶ ἀρχίζει νά καταρρέει. ’Απαρηγόρητος δ Γιλγαμές, κλαίει γιά τό θάνατο τοῦ φίλου του, «πού είληξε ἀγαπήσει περισσότερο ἀπό κάθε γυνοίκα» καὶ ἀρχίζει νά σκέπτεται το μυστήριο τοῦ θανάτου, ἀλλά καὶ τό προαίσθημα τοῦ δικοῦ του θανάτου... Ἔτσι, ἀποφασίζει νά βρεῖ τό μυστικό τῆς σ’ ἔνα μόνο ἄνθρωπο: τόν ἥρωα τοῦ Κατακλυσμοῦ, τόν Οὐτναπιστίμ (=βρῆκα τή ζωή μου), τό μοναδικό συνεχιστή του ἀνθρώπινου γένουνς μετά τόν Κατακλυσμό. Μιά καὶ δυό, περιζωσμένος μέ ὀτσάλινη θέληση καὶ δύναμη, πάει νά συναντήσει τόν Βαβυλώνιο Νῶε, πού ζοῦσε στήν ἄλλη ἄκρη τοῦ κόσμου. Μιά μυστηριώδης νύφη, ἡ Σι-

ντουρί –μια ጥλη μορφή τῆς Ἰστάρ–, προσπαθεῖ νά τόν συνετίσει λέγοντάς του νά χαρεῖ τίς ἐγκόσμιες χαρές καί ν' ἀφήσει τή χίμαιρα.

«Γιλγαμές, γιά ποῦ τρέχεις ἔτσι;
 Ποτέ δέν πρόκειται νά βρεῖς τή ζωή πού ζητᾶς.
 "Οταν οἱ θεοί δημιούργησαν τόν ἄνθρωπο
 τοῦ ὅρισαν γιά μοίρα τό θάνατο
 καί τήν ἀθανασία τήν κράτησαν γιά τόν ἑαυτό τους.
 "Οσο γιά σένα Γιλγαμές ζῆσε εὐχάριστα.
 Μέρα νύχτα, νύχτα μέρα χόρευε καί ἀπόλαυσε,
 φάε, πίνε καί γλέντησε.
 Ντύσουν μέ καινούρια φανταχτερά ροῦχα
 πλύνε τό κεφάλι καί τό σῶμα σου στό νερό
 ἀγάπα τό παιδάκι πού κρατᾶς στά χέρια σου
 καί κάνε τή γυναίκα σου στήν ἀγκαλιά σου εὐτυχισμένη
 Γιατί αὐτός εἶναι δ προορισμός τοῦ ἀνθρώπου».

‘Ο Γιλγαμές, ὅμως, δνειροπαρμένος, ἀγνοεῖ τίς ὑποδείξεις τῆς Σιντουρί καί συνεχίζει ἀκάθεκτος τό μακρύ καί ἐπίπονο δρόμο του γιά τήν ἀνακάλυψη τῆς ἀθανασίας. Βρίσκει τόν Οὐτναπιστίμ (τόν Βαβυλώνιο Νῶε – τόν Ζιουσούδρα τῶν Σουμερίων) καί τοῦ θέτει ὀρθά-κοφτά τό ἐρώτημα πού τόν βασανίζει: δ ἀδελφικός του φίλος, δ Ἐνγκιντού, πέθανε κι αὐτός φοβᾶται τό θάνατο.

«‘Η μοίρα του εἶναι πάνω μου βαριά.
 Πᾶς νά σωπάσω, πᾶς ν' ἀναπαυτῶ;
 Αὐτός εἶναι σκόνη, κι ἐγώ τό ἵδιο
 θά πεθάνω, καί θά μέ στρώσουνε
 μέσα στή γῆ γιά πάντα.»

‘Ο σοφός γέρος τοῦ ἀπαντᾶ, ὅτι τίποτα στή ζωή δέν εἶναι μόνιμο, καὶ τοῦ ἀφηγεῖται τὴν ἱστορία τοῦ Κατακλυσμοῦ, ὃπως τὴν ἔζησε ὁ Ἰδιος. ‘Η ἀφήγηση αὐτή μοιάζει σέ πολλά σημεῖα μέ τῇ βιβλική ἀφήγηση τοῦ Κατακλυσμοῦ, διαφέρει ὅμως καὶ σέ οὐσιώδῃ σημεῖᾳ, καὶ σήμερα γίνεται δεκτό ὅτι εἶναι παρέμβλητη στό ἔπος (στήν 11η πινακίδα) καὶ ὅτι δέν ἀποτελοῦσε μέρος του ἀρχικά⁹.

Οἱ θεοί, ἐνοχλημένοι ὅπ' τό θόρυβο τῶν ἀνθρώπων πού δέν τούς ἄφηναν νά κοιμηθοῦν, ἀποφασίζουν νά τούς καταστρέψουν. Ἀλλά ὁ θεός Ἐνκί φρόντισε νά σώσει ἔνα μόνο ἀνθρώπο μέ ὅλα τά ἐφόδιά του μέσα σ' ἔνα πλοϊο γιγαντιαίων διαστάσεων (200 πόδια × 200) πού θά τόν προφύλαγε ἀπό τή μεγάλη καταστροφική πλημμύρα.

‘Ο Ούτναπιστίμ ἀφηγεῖται στόν Πλγαμές:

«“Ολα τά φόρτωσα στό πλοϊο.

’Ανέβηκα κι ἐγώ κι ἔκλεισα τήν πόρτα.

Μόλις ἄρχισε νά ξημερώνει ἡ νέα μέρα
μαζεύτηκε πέρα στόν δρίζοντα ἔνα μαῦρο σύννεφο...

.....

Οἱ θεοί ὅλο τρόμο γιά τόν Κατακλυσμό,
ἔφυγαν καὶ πήγαν στόν οὐρανό τοῦ Ἀνού.

Οἱ θεοί μαζεύτηκαν σάν τούς σκύλους κοντά
στόν τοῖχο

ἔξι μέρες κι ἔξι νύχτες
φούσκωνε ἡ θύελλα κι ἡ πλημμύρα
βασίλευε ἡ λαίλαπα στή χώρα.

“Οταν ἔφεξε ἡ ἔβδομη μέρα κόπασε ἡ θύελλα
ἡρέμησαν τά νερά...

Κοίταξα τά νερά –ἡ βουνή τους εἶχε πάψει
κι εἶχαν γίνει δλοι οἱ ἀνθρωποι λάσπη.

Μέχρι τό βουνό Νισίρ ἔφτασε τό πλοϊο μου...

“Οταν φώτισε ή έβδομη μέρα
 ἔστειλα ἐγώ ἔνα περιστέρι
 ἔστειλα ἔνα χελιδόνι
 ἔστειλα ἔναν κόρακα... ‘Ο κόρακας
 εἶδε πάς ή ἐπιφάνεια τοῦ νεροῦ χαμήλωνε.
 Τρώει, πετάει ἐδῶ κι ἐκεῖ,
 κρώζει καί δέ γυρίζει ποτέ πιά πίσω...»

Οἱ θεοὶ, ἀντιλαμβανόμενοι τό λάθος τους γιά τόν κατακλυσμό, ἐπειδή ὁ Οὐτναπιστίμ μέ τή γυναίκα του ὑπῆρξαν οἱ μοναδικοί ἐκπρόσωποι τοῦ ἀνθρώπινου γένους, τοῦ χαρίζουν ἀπό εὐγνωμοσύνη τήν ἀθανασία. Ἔτσι, ἦταν μάταιο ὁ Γιλγαμές νά τήν ἀναζητάει, ἀφοῦ δέν θά μποροῦσε ὁ Ἰδιος νά βρεθεῖ σέ παρόμοιες συνθῆκες. Γιά νά τοῦ δείξει μάλιστα ὅτι δέν μπορεῖ νά ζει χωρίς τέλος, ὁ γερο-σοφός τόν προκαλεῖ νά ἀντέξει ἔξι μόνο μέρες χωρίς ὑπνο, χωρίς δηλαδή τήν «καθημερινή ἐπανάληψη τοῦ θανάτου», ἀλλά ὁ Γιλγαμές, παρά τήν προθυμία του, ἀποκοιμιέται ἀπ’ τήν πρώτη κιόλας μέρα... Ἔτσι, μέ τά μεγάλα ἐρωτηματικά νά στριφογυρίζουν στό κεφάλι του, ὁ ἥρωάς μας ἐπιστρέφει στήν πόλη του τήν Οὐρούκ, μεταφέροντας ἔνα φυτό τής ἀναγεννώμενης νεότητας, πού τοῦ χάρισε ὁ Οὐτναπιστίμ. ’Αλλά καθ’ δδόν, ἔνα φίδι τοῦ κλέβει τό φυτό...
 ‘Ο Γιλγαμές πιά ἔχει καταλάβει ὅτι:

«Καθώς οἱ μεγάλοι θεοί δημιουργοῦσαν τόν ἀνθρωπο τοῦ ἔδωσαν τό θάνατο για μοίρα.
 Τόν χάρισαν σέ δλους τούς ἀνθρώπους.
 Μά τή ζωή τήν κράτησαν σφιχτά
 στά δικά τους χέρια.»

Στήν Οὐρούκ παρακαλεῖ τούς θεούς νά ἐπαναφέρουν στή ζωή γιά μιά στιγμή μόνο τόν Ἐνγκιντού, γιά νά μιλήσει μαζί

του γιά τήν κατάσταση τοῦ νεκροῦ. ‘Ο Ἐνγκιντού τοῦ ἀπαντάει:

«*Ἄν σοῦ πῶ τά μυστικά τοῦ κάτω κόσμου
ἄν σοῦ πῶ τί εἶδαν τά μάτια μου,
δλάκερη τῇ μέρᾳ συλλογισμένος
θά κάθεσαι καὶ θά κλαῖς ἀσταμάτητα.*»

‘Η τελευταία πράξη, δηλαδή ὁ θάνατος τοῦ Γιλγαμές, παρουσιάζεται μόνο στά σουμεριανά κείμενα.

Τό ἔπος τοῦ Γιλγαμές εἶναι ἔνα ἔπος ὑψηλῆς ποιητικῆς τέχνης (μέ τά χαρακτηριστικά γνωρίσματα τῆς σουμερο-βαβυλωνιακῆς ποίησης, ὅπως: ἐπανάληψη, παραλληλισμός, παρομοίωση κ.λπ.) καὶ πάρα τόν πρωτογονισμό του, κρύβει βαθύτατο στοχασμό καὶ προβληματισμό στό διαιώνιο πρόβλημα τοῦ ἀνθρώπου: τό θάνατο.

‘Η δξία του φαίνεται ἀπ’ τό ὅτι ἀσκησε μεγάλη ἐπίδραση ὅχι μόνο στή μετέπειτα φιλολογία τῆς Ἑγγύς Ανατολῆς, ἀλλά καὶ σέ πολλά ἄλλα μυθικά στοιχεῖα καὶ ἥρωες, πού βρίσκουμε μεταμφιεσμένα ἢ παραλλαγμένα¹⁰.

‘Ο φόβος τοῦ θανάτου, ἄλλωστε, ὑπῆρξε τό κίνητρο ἔρευνας καὶ γραφῆς σέ πολλούς φημισμένους συγγραφεῖς, ἀπ’ τά πανάρχαια χρόνια μέχρι σήμερα. Λέτε νά δοκίμασε τόν ἴδιο φόβο καὶ ὁ ὄγνωστός μας συγγραφέας, τοῦ περίφημου ἔπους;

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. ‘Η ἀνακάλυψη τῶν πινακίδων ἔγινε ἀπό τοὺς A.H. Layard καὶ Rassam το 1853. Στήν ἀνακάλυψη-ἀποκρυπτογράφηση συνέβαλε ἀποφασιστικά καὶ ὁ G. Smith 20 χρόνια ἀργότερα (1872-1876).

2. Στη σουμεριακή φιλολογία υπάρχουν πολλοί μύθοι με επίκεντρο τόν Γιλγαμές, δύος «Γιλγαμές καί Ἀλιγά τοῦ Κίς», «Γιλγαμές καί ἡ γῆ τῶν ζώντων», «Γιλγαμές καί δ ταῦρος τῶν οὐρανῶν» κ.ά.

3. R. Campell Thomson, *The Epic of Gilgamesh, A New translation* 1928-1930, E. Speiser στή συλλογική ἔκδοση τοῦ J. Pritchard, *Ancient Near Eastern Texts relating to the old Testament* (Princeton University 1969), γνωστή σέ συντομογραφία ως ANET, Stephanie Dalley, *Myths from Mesopotamia*, Oxford, Worlds classics.

4. Albert Schott, *Das Gilgamesh - Epos* (Stuttgart-Reclam 1958), μετάφραση πού θεωρεῖται μιά ἀπ' τίς καλύτερες –ἄν ὅχι ἡ καλύτερη στή γερμανική.

5. Γιλγαμές, τό βαθυλωνικό ἔπος, ἀνάλυση καί ποιητική ἀνάπλαση, περ. Καινούργια 'Εποχή, 1956, α'-δ'.

6. "Αρη Δικταίου: 'Ιστορική 'Ανθολογία τῆς παγκοσμίου ποίησης (τόμος Γ', σελ. 30-37).

7. "Αλλη ἀξιόλογη μετάφραση είναι τῶν S. Langdon, *Semitic Mythology*, σελ. 210-223. E.A. Wallis Budge, *The Babylonian Story of the Deluge and the Epic of Gilgamesh* (1920), W.E. Leonard, *Gilgamesh* (1934) καί ἡ ἔκδοση τοῦ P. Garelli, *Gilgamesh et sa legende* (1960).

8. 'Ο 'Ανατολιστής-'Ασσυριολόγος Z. Mpotererό πιστεύει δτι στό ἔπος κρύβονται ἵχνη τῆς ἀνάμνησης ἐνός ἀρχαϊκοῦ ἀνταγωνισμοῦ, ἀνάμεσα στούς ἐκλεπτυσμένους ἀστούς (Γιλγαμές) καί στούς ἀπολίτιστους πρωτόγονους ('Ενγκιντού), πού ἀργότερα, δταν συγχωνεύτηκαν οἱ κάτοικοι, ἔπαψε. "Αποψη πού ἀποδέχεται καί δ Σωκράτης Σκαρτσής, ὅπ.π., σελ. 151, σημείωση.

Γιά τήν προέλευση γενικότερα τῶν στοιχείων τοῦ ἔπους, διαφωτιστική είναι ἡ ἐργασία τοῦ Σουμεριολόγου Samuel N. Kramer, *The Sumerians*, σελ. 45 ἐπ.

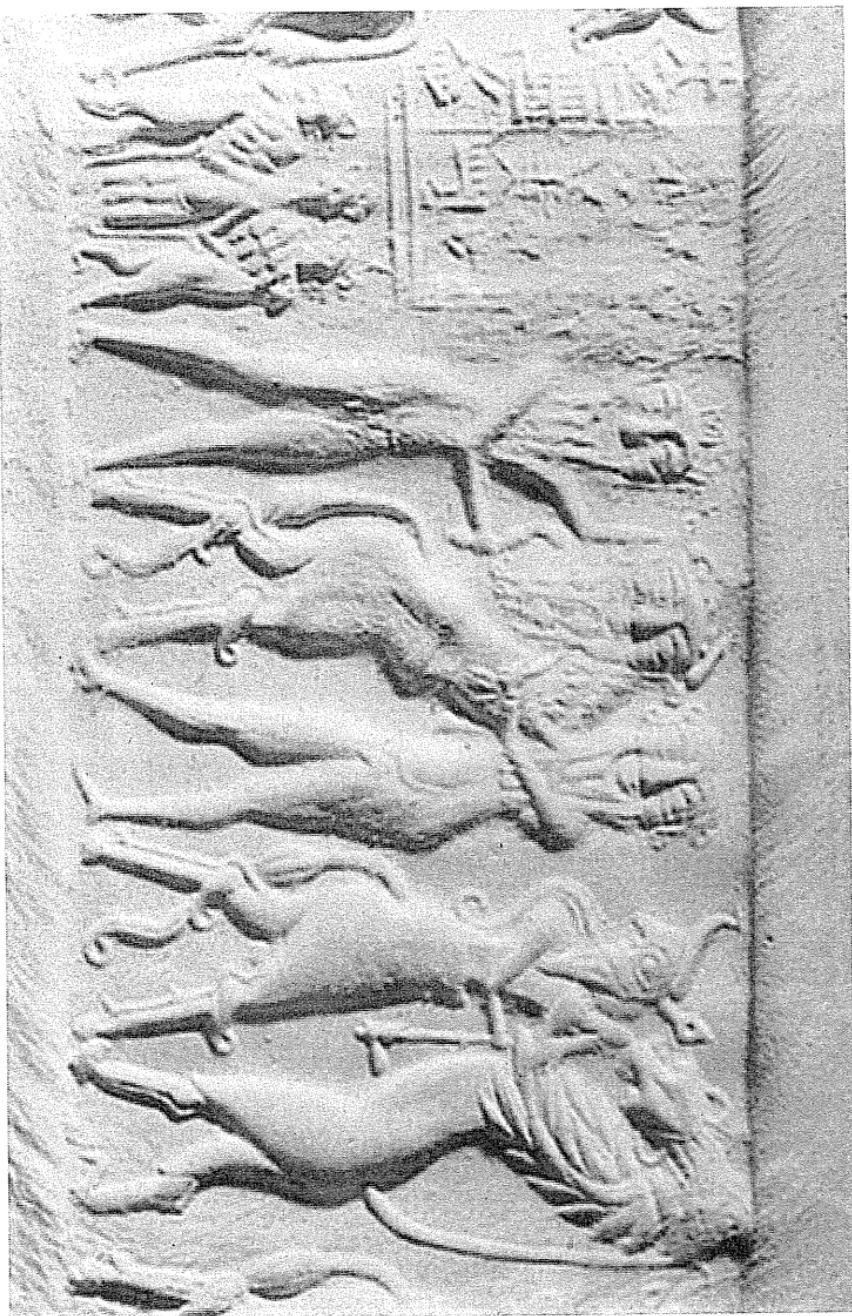
9. Δυστυχῶς δέν γνωρίζουμε πότε δ Κατακλυσμός πέρασε στόν κύκλο τοῦ Γιλγαμές. Πάντως, ἐνῶ στά προηγούμενα χρόνια οἱ ἐρευνητές ἔδιναν ἔμφαση στίς διμοιότητες τῆς ἀφήγησης τοῦ Ούτναπιστίμ μέ τόν Κατακλυσμό τῆς Γένεσης, σήμερα γίνεται ἀποδεκτό δτι οἱ διαφορές είναι μεγαλύτερες.

«Ἡ γνώμη πού κάποτε είχε πολλούς δπαδούς, σύμφωνα μέ τήν δποία ἡ Γένεση είναι μιά κατοπινή ἐπεξεργασία τῆς ιστορίας τοῦ

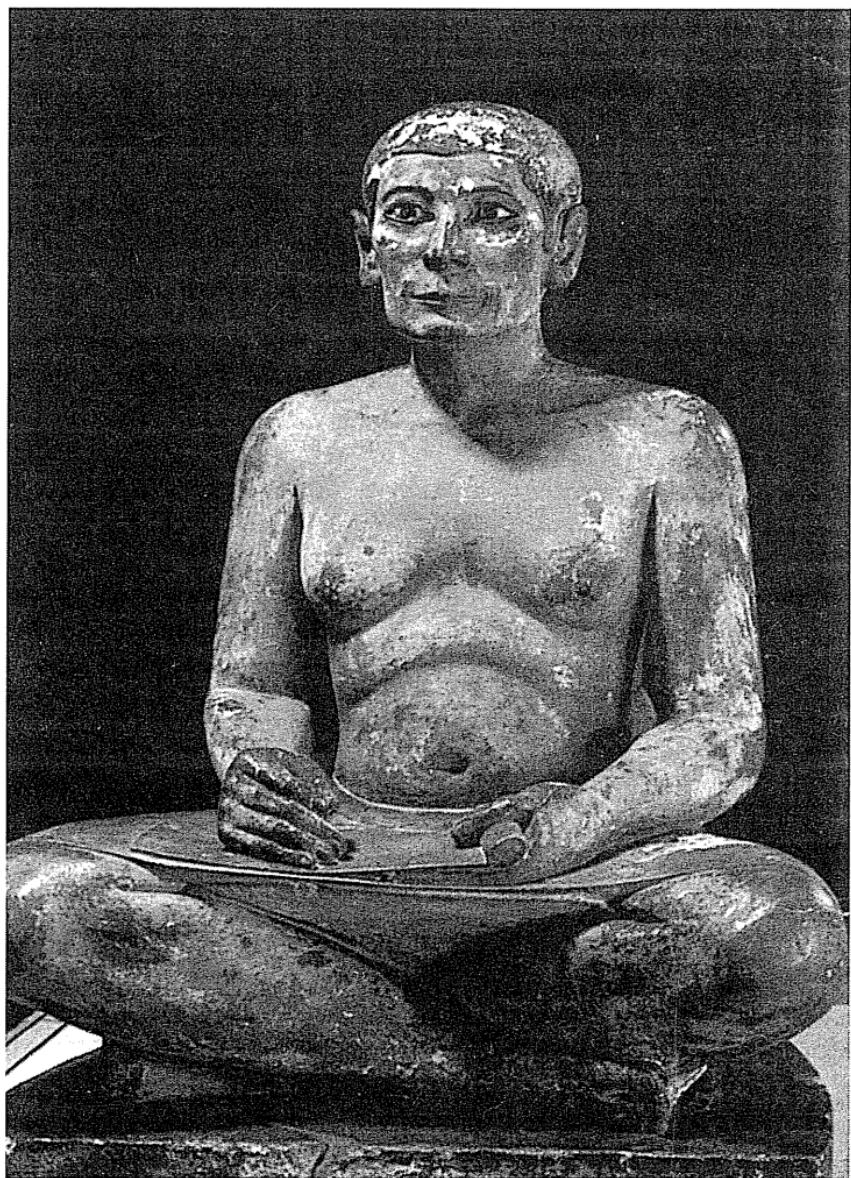
Κατακλυσμοῦ, τώρα δέν ἔχει μεγάλη πέραση. Σήμερα πολλοί ύποστηρίζουν ότι ή αφήγηση τῆς Γένεσης προέρχεται ἀπό τήν πολύ παλιότερη καί ἀνεξάρτητη ἀπό τή βαβυλωνιακή ιστορία αφήγηση... Θά ἡταν καλύτερα νά θεωρεῖται η σημαντικότερη ἀπό ἓνα πλήθος ιστοριῶν τοῦ Κατακλυσμοῦ...», γράφει δ. K. Σάνταρς, Γκιλγκαμές ἔπος, λῆμμα στήν ἐγκυκλοπαίδεια ‘Υδρία, τόμ. 18, σελ. 169. Τά ἴδια ύποστηρίζει καί ὁ Alexander Heidel στήν ἔξοχη μελέτη του The Gilgamesh Epic and Old Testament Parallels (1949), σελ. 268, καί πολλοί ἄλλοι εἰδικοί. Οἱ 60 στίχοι τῆς Γένεσης (6,9-8,22) περιέχουν τήν πιό ἀπλή καί σύντομη ἀπ' δλες τίς παραλλαγές (K.A. Kitchen). Τό θέμα τοῦ Κατακλυσμοῦ συναντᾶται καί σ' ἓνα ἄλλο σημαντικό παλιό ποίημα: Τό μύθο τοῦ Α τράχαση ἀπ' τό δποιο πῆραν στοιχεῖα οἱ δημιουργοί τοῦ Γιλγαμές.

10. Τό ἔπος θά πρέπει νά ἡταν εὑρέως γνωστό κατά τή 2η χιλιετία π.Χ. –σημειώνει δ. K. Σάνταρς (δ.π.π., σελ. 168), γιατί ἓνα ἀντίγραφο βρέθηκε στά ἀρχεῖα τῆς πρωτεύουσας τοῦ κράτους τῶν Χιττιτῶν στό Μπογκάζ-κιο στήν ἀκκαδική γλώσσα, καί ἡταν μεταφρασμένο στήν Ἰνδοευρωπαϊκή χιττιτική γλώσσα, καθώς καί τή γλώσσα Χουρού. Στή N. Τουρκία βρέθηκε στό ἀρχεῖο τοῦ Σουλτάν-Τεπέ. “Ἐνα μικρό ἀλλά σημαντικό ἀπόσπασμα ἀπό τή Μεγιδώ τῆς Παλαιστίνης, μέ 40 στίχους, δείχνει ότι ἡταν γνωστό καί στή Χαναάν.

Ἐπίσης δ Ἀἰλιανός πού ἔγραψε στά 200 μ.Χ. ἀναφέρει ότι γνώριζε ἓνα Γίλγαμο βασιλιά τῆς Βαβυλωνίας. Προφορικά στοιχεῖα ἀπό τό ἔπος φαίνεται νά ἔχουν ἐπιζήσει στούς μεσαιωνικούς περσικούς θρύλους καί μετέπειτα. Τό ζήτημα ἀν τό ἔπος καί δ. ήρωάς του ἐπέδρασαν στή δημιουργία τῆς ’Οδύσσειας, δπως ύποστηρίζουν μερικοί ἄμεσα ή ἔμμεσα, εἶναι κάτι πού συζητιέται ἀκόμη καί ἀξίζει νά ἐρευνηθεί παραπέρα (Σ. Σκαρτσής). Οἱ νεότερες ἐρευνες ἔχουν ἀναθεωρήσει σέ μεγάλο βαθμό τίς ἀπόψεις τῶν «παμβαβυλωνιστῶν», δπως π.χ. τοῦ P. Jensen, Das Gilgamesh - Epos in der Weltliteratur (1906, 1928), που ύποστηριζαν τήν ἐξάρτηση μεγάλου μέρους τῆς παγκόσμιας φιλολογίας ἀπό τό ἔπος τοῦ Γιλγαμές.

‘Ο Γιλγαμές καί ὁ Ἐνγκιντού σκοτώνουν τὸν οὐράνιο Ταῦρο
(παράσταση κυλινδρικῆς σφραγίδας τοῦ 2400 π.Χ.).

‘Ο σοφός Πταχοτέπ, κυβερνήτης τῆς Μέμφιδας καί πρωθυπουργός τοῦ βασιλιᾶ τῆς Αἴγυπτου τῆς 5ης Δυναστείας (περί τό 2450 π.Χ.).